

A maroskőri unitárius esperesség visitatori végzései 1684-ben.

Toroczkószentgyörgyi *Kozma Mihály* esperes-helyettes 1780-ban a maroskőri unitárius esperesség számára egy nagy jegyzőkönyvet újított meg, a melynek eredetijét a cím lap belső-oldalán olvasható feljegyzés szerint már 1630-ban újították, aztán 1688-ban s majd 1721-ben ismét leírták.¹ Ebből az utóbbiból másolta le Kozma a máig reánk maradt példányt s kibővítette még az időközben hozott határozatokkal és az adományozások jegyzékével, melyeket későbbi esperessége alatt is állandóan jegyez.

Ha a könyvet 1630-ban már újították, úgy mindenesetre feltűnő, hogy az unitarizmus első félszázadára nincsenek feljegyzései, sőt 1630-ig egyáltalában igen keveset találunk benne. Ezek között tartozik a *nyárád-szentlászlói* egyház erdejéről szóló vallatás 1620-ból, s talán a másik ottani ily tárgyú évszám nélküli vallatás is e tájból való. Ilyenek még a *n.-ernyei* vallatások szintén 1620-ból, a *kálauk* 1624-ből, s bizonyosan azok a papi és mesteri bérek feljegyzései is. Ez utóbbiaknál tán-egyedül a harezói kivétel. Különben itt az összes följegyzés csak a „harezai unitárius pap commentioja“. Magyarosi István esperes jegyezte be 1734 december 15-én, de a mint látszik, ez is régebbi eredetinek a másolata.² Ez a legsajátosabb javadalmazás az egész között. A szokott gabona, fa és pénz fizetésen kívül még a ruházatról is gondoskodnak. A papnak

¹ A feljegyzés utolsó sorából az gyanítható, hogy ez a lap az 1721-i példányból való. Ezt hittem még egy darabig a könyv néhány leveléről is, de a papir 1770-t jelző vízjegyű és száma meggyőzött tévedésemről. Különben a feljegyzés a következő: „Registrum Ecclesiarum sedis Marus Unitariorum olim renovatum est ao. 1630; post denuo renovatum 1688; sed quia negligenter, et ut ejus temporis (fors) genius erat, sine margine erat scriptum, imo et vetustate attritum, ex illo descriptus est praesens hiece liber ao. 1721“.

² Ezt mutatja latin záradéka: „Ex veris originalibus parata, translata et subscripta sine auctione et diminutione“.

jár „egy új kordovány esizma, egy nadrág egyszer ványolt fekete posztóból“ s ugyanilyenből egy dolmány, de azt kikötik, hogy „a mig abban tart, mást nem kér, azaz annuatim nem kívánja.“ Végre ha magát jól viseli, külön kap a gyermekek tanításaért is.“¹

Nagyon valószínű, hogy a többi papi és mesteri fizetés eredeti feljegyzése mind 1630 előtti évekből származik. Erre utal első sorban az a körülmény, hogy csaknem mindenütt megelőzik a többi feljegyzést, s ezt bizonyítja az ilyen feljegyzések természete is. Hiszen az egész könyv tulajdonképen a papi és mesteri fizetéseknél, az egyházi fekvőségeknek és ingóságoknak s a határozatoknak nyilván- tartása. Hiteles javadalom és birtokjegyzék, mely az esperesnél állván, adataival a pap és hívei között fizetésekre vonatkozó esetleges differentiákban döntő lehetett. Így természetes, hogy az össze- írók mint egyházi és leginkább ebben érdekelt emberek legelőbb a magukra vonatkozó, s egyszersmind a differentiákra leginkább alkalmas tárgy, — a javadalmozás — feljegyzéséről gondoskodtak. A több felekezeti falukban aztán az egyházak meghasonlottak egyes földek, rétek vagy erdők birtokjoga felett. Más helyt az egyház zálogba vetette valamelyik fekvőségét, s a hitelező fél vagy utódja a zálogot később nem akarta birtokából kibocsátani. Ezek szükségessé tették a vallatásokat s a peres eljárást. Majd mikor a döntés az ily ügyekben bekövetkezett, akkor ismét felírták a vallatást, vagy a perlekedés eredményét. Így lassanként a feljegyzések ki- bővültek.

Legtöbbet gyarapodott a jegyzőkönyv 1630 és 1688 között. Ez időközben kerülnek először belé az ingóságok jegyzékei a tömérdek apró, egyház- és mivelődéstörténetileg egyaránt becses adattal. Közbe újra határozatok és vallatások teszik változatosabbá a tartalmat. Mindezek azonban az egyes külön egyházközségeknél vannak s mielőtt a könyvben odáig jutnánk, egy igen érdekes részle- tet találunk: az 1684 évi visitatio végzéseit. A könyv elején álla- nak, de azért ezek előtt is számos megemlíteni valóra bukkanunk. Így a czimlap után sorban jönnek az esperesek, esperességi jegyzők, assessorok, procuratorok, egyházi gondnokok, a hütösök s a „directo- rok vagy fiscusok“ esküformái, s mindjárt ezekre egy könyv, a „DISCIPLINA ECCLESIASTICA In usum Ecclesiarum Unitar- iarum . . .“²

¹ A jegyzőkönyv 227. oldalán.

² Ex officio Nicolai Kis M. Tótfalusi. 1694.

Természetesen kézirat, s ezt már bizonyára az 1721-i másoló vette be. Előszava után megkezdődik a jegyzőkönyv lapszámozása, s e latin munka az 1—33-ig terjedő oldalokat foglalja el. A következő lapokon csak toldalékszerű jegyzések vannak s a 37—52 oldalokon a visitatori végzések. Olyan renddel következnek, a hogy a visitatorok faluról-falura haladtak. *Szabédon* kezdik, s ennél az egyháznál mindjárt akadunk egy érdekes művelődéstörténeti adatra: a dohányzás, illetőleg tubákolás tilalmára. Csak a templomban tiltják el szigoruan, épen úgy, mint itt és még több faluban az istentisztelet idején a templom ajtóban való üldögélést és hallgatósást. Ily szempontból érdekes az egész visitatori feljegyzés, s egyháztörténetileg jellemző, hogy több faluban külön kell rendelkezni a konfirmálók oktatásáról és arról, hogy az úrvacsorával élőkét ki ne gúnyolják. Néhol a pap uzsorás, másutt részeges s Szentháromságon (Szt.-Frontás) addig ült a mesterrel együtt a hosszú ebédeken, hogy a miatt sokszor a templomozás is elmaradt. A templom sok helyen romladozik. Igy *Szabédon* és *Ny.-Szt.-Lászlón*. A visitatio aztán minde bajok ellen kikél, és büntetéssel fenyegetőzik, de azért tulságosan engedékeny. Érdekes az a határozata, melylyel Szt.-Mártonban 1685-re a papnak „tanuló-ház építése“ felől (a. m. a mai iroda, dolgozó szoba) intézkedik. Ugyanitt hagyják meg a mesternek, hogy a harangozó-kenyérből „tartozzék két jóindulatu gyermeket maga mellett tartani és szorgalmasan tanítani“. Mindezekről azonban legjobban beszélnek magok a végzések.¹

Anno 1684. die 24. 9 bris tempore generalis visitationis in Szabéd cum filiali haec acta sunt.

1. Végeztetett, hogy ennek utánna az szabédi eceiában is Péntek napokon conceiok legyenek.

2. Az templom ajtaján kívül az fal alatt praedictio és könyörgés alatt ülni vagy állani tilalmaztatik sub poena fl. 1, hanem minden az templomban vigye véghez az isteni tiszteletet.

3. Végeztetett, hogy ha vagy nőtlen legény, vagy illendő ifjú leányzó az Úr vacsorájával élvén, valaki érette meg esufolná, fl. 1 büntetessék az eceitől.

4. Végeztetett, hogy az *tubákosok* ennek utánna elsőbben megintessenek praedikátor atyánkfia által; ha kik mégis vakmerőlködnek, az tubákhoz tartozó eszközöket templomban be vinnének, annál

¹ Felhasználom ez alkalmat is, hogy ismételten köszönetet mondjak *Kelemen Albert* esperes urnak, kinek szivességéből a könyvhöz hozzájutottam, s abból sok helyről kivonatokat és másolatokat készítettem.

inkább ha ott azzal élnének, az ecelától megbüntettessenek — ide értvén csak az haza fiait.

5. Mivel az ecela avval menti magát, hogy az templom padlását és az haranglábnak fedelét meg nem építették, hogy táborozás volt, most az generalis visitatio kedvezvén, poenára nem itéli az ecelát, mindazáltal serio imponálja sub poena fl. 12, hogy az jövő 1685 esztendőben esendő Sz.-György napjára meg építi. Mivel pedig az papság házánál lévő istállót meg nem építették, úgy, hogy még lovainkat is az faluban kellett küldenünk, ezért az ecela büntettetik fl. 3, úgy, hogy minden halogatás nélkül meg építsék sub poena fl. 12.

6. Végeztetett, hogy ennek utánna is mint eddig, az *bozedi*¹ atyafiak ha innepeken az szabédi templomban be mennek és az hol üres helyet találnak az ülő székekben be ülnek (akár férfi, akár asszonyi állat) senkitől meg ne háborittassanak, sőt minden tartozzék maga mellett helyet adni nekik.

In eccla Nagy-Ernye die 25. 9 bris haec sunt constituta tempore generalis visitationis.

1. Végeztetett, hogy ennek utánna ebben az ecelában is Péntek napokon conciook legyenek.

2. Az ezinterem építése felől végeztetett, hogy az ecela és az egyházfű tartozzanak erőltetni, hogy kiki meg építse az maga részét az jövő Sz.-György napjára, az mely dolog ha az ecelán mulnék el fl. 12, ha az egyházfűn fl. 3, ha közemberen, az ecela büntesse meg érette. Ide értvén az pap és mester házai körül való építéseket is.

3. Az templom ajtaján kívül az fal alatt ülni, vagy állani praedicatio és könyörgés alatt ennek utánna tilalmaztatik sub poena fl. 1. hanem ha bevehető igen nagy okra nézve praedikátor atyáinkfia engedné meg.

4. Végeztetett az pap, mester búza bére felől, hogy ennek utánna (az mely nap arra rendeltetik az ecelától) be nem szolgáltatván, elkerülhetetlen akadály a nem lévén, az ecela megbüntesse érette.

Az ernyei eccla számára alamizsnát kell kérni. N. B. :

5. Az ezinteremre illendő záros ajtót csináltasson az ecela sub poena fl. 12; az schola mester is be téve tartsa, és se praedikátor, se mester az ott való fűnek vagy sarjunak megételére marhájokat be ne hajtsák, sub poena fl. 3.

6. Mivel az scholamester maga sem tagadja, hogy pénzt ki adván kölcsön uzsorát veszen rája, mások is vádolják: noha megérdemlené, hogy az synat-vegezet szerént való büntetést érzené meg; de mindazáltal most íntetik, hogy ennek utánna ha követné, azon poena exequaltassék rajta; eddig valóért pedig sine misericordia fl. 3 büntetessék meg mox et defacto.

¹ Tehát ekkor még a mint látszik Bazédnak unitárius, magyar lakosai voltak, míg 40 évvel később — 1724 nov. 28-án — egy oklevél úgy emlékezik meg a faluról, mint a melyet „quondam“ magyarok laktak. 1655-ben egyezséget köt a két egyház egymással.

Párisi levél.

Páris, 1901. jan.

(A párisi vallástörténelmi congressus. – A bourges-i egyházi congressus).

Szerkesztő úr!

A körülmények nem engedték, hogy a multkori fűzetbe írjak. Két congressusról akartam megemlékezni a sok közül, melyeket Párisban az 1900-iki kiállítás alkalmával tartottak. Minthogy e kettő történelmi és vallási szempontból valóban érdekes, egy néhány szót most szólok azokról. S ezt annál inkább teszem, mert a congressusok legnagyobb része kevésbé volt érdekes. Némely congressus abból állott, hogy összejöttek, sokat beszéltek, unalmasan tárgyaltak s a nélkül, hogy valami tudományos értéke lett volna a tárgyalásnak. Némelyikre igazán el lehetett mondani: „*sunt verba et voces praeterevque nihil*“. Igaz, hogy a congressusok rendezői melegséggel mindig azt szokták felelni, hogy nekik a céljuk főleg az volt, hogy a tudósokat a mívelt világ különböző részeiből összehozzák, hogy egymással találkozzanak, ismerkedjenek és barátságot kössenek. Hát ez jó. De ez egészen más dolog. Bizonyára ez az eredmény sem megvetendő, de ez a congressusnak, mint olyannak benső értékén kívül esik. S a magam részéről meg kell vallanom, hogy némely congressusnak ülései, melyekben részt vettem, azt a benyomást tették reám, hogy keveset vagy éppen semmitérők. De sietek hozzátenni, hogy igazságtalan ne legyek, hogy van kivétel is. S azt hiszem, hogy az 1900-ban tartott congressusok közül sok meghozza idővel gyümölcsét. Ezek közül kétségtelenül a vallástörténelmi congressus.

Ez a vallástörténelmi congressus e nemben az első volt, az nem hasonlít a chicagói vallásparlamenthez, sem alkotásában, sem munkájában, sem a célban, melyet maga elé tűzött. A chicagói mindennek felett vallási összejövetel volt, a párisi pedig, azt mondhatom, kizárólag tudományos. Chicagoba a különböző vallások kép-